

OCENE - ZAPISKI - POROČILA - GRADIVO

OB JUBILEJU ADE VIDOVIČ MUHA

Vsi smo prostovoljno ali neprostovoljno do neke mere samohodci, eni to sprejmejo kot dejstvo in danost, ki jim omogoča več kot samo delo za sproti, saj si tako lahko opredelijo svoj namen, cilje, in z njimi živijo. Cilji, tako doseženi kot nedoseženi, so jim eno izmed življenjskih gonil, in bistvo je, da so jim gonilo prav vsi zastavljeni cilji, ker si pač vsa merila in ceno zanje postavljajo sami. In tudi to je ena izmed prednosti samohodništva. Samohodništvo je obsojeno na stalno samoizpolnjevanje in samozapolnjevanje, zato nikoli vnaprej ne računa na odzivnost ... tako ocene, vrednotenja, mnenja prihajajo, ali pa tudi ne, in največkrat ne. Vendar to, da lahko delaš tisto, kar želiš, in da to lahko uspešno delaš, ni samo danost, to je darilo!

Tako si svoje življenjske obletnice zadnja desetletja naša zaslužna profesorica Ada Vidovič Muha kar sama zaokroža z objavami lastnih monografij: leta 2000 je prvič izšlo njeno *Slovensko leksikalno pomenoslovje*, leta 2011 dopolnjena in razširjena izdaja njenega *Slovenskega skladdenjskega besedotvorja* in leta 2019 je svoj nov jubilej napovedala z izdajo monografije *Iz zgodovine slovenskega besedotvorja*; in to še najbolj smiselno in povedno odslučuje kontinuirano prepletanje njenega življenja in dela. Tako *Slovensko leksikalno pomenoslovje* kot *Slovensko skladdenjsko besedotvorje* pa sta tudi osnovna strokovna in študijska literatura današnjim študentom slovenistike.

Svojo raziskovalno pot je zaslužna profesorica FF UL Ada Vidovič Muha takorekoč nadaljevala kar iz študijskih klopi. V smislu slavističnih centrov na Češkem in v takratni Sovjetski zvezi se je pri seminarju profesorice Brede Pogorelec že lahko seznanjala z osnovami strukturalistične jezikoslovne teorije. Široko področje strokovnega zanimanja Brede Pogorelec, od zgodovine slovenskega jezika do jezikovne zvrstnosti in stilne razslojenosti, sodobnih jezikovnih, zlasti sociolingvističnih pojavov, predvsem pa spoznanje, da mora slovenski knjižni jezik na podlagi teorije modernega evropskega jezikoslovja postati predmet samostojnega znanstvenega jezikoslovja, ji je omogočilo utrditev njene lastne suverene jezikoslovne usmeritve. Že med dodiplomskim študijem se je pri češkem lektoratu, pri odličnem bohemistu profesorju Borisu Urbančiču, dodobra seznanila s češkim jezikom in kulturo. Ta jo je tudi kot dober znanec čeških leksikologov leta 1963 skupaj s še nekaj mladimi bodočimi uredniki slovarja slovenskega knjižnega jezika napotil na podiplomsko izpopolnjevanje na Karlovo univerzo v Pragi. To praško obdobje in seveda praška šola, srečevanja z vidnimi češkimi jezikoslovci, kot je bil Alois Jedlička, in pa mladostna navdušenost so jo po vrnitvi potegnili v slovarsko delo, v leksikološko sekcijo Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša. Strokovni dialogi in razčističevanja z mladogramatikom Antonom Bajcem, s pronicljivim analitikom Jakobom Rigrlerjem in delovna doslednost Staneta Suhadolnika so jo izoblikovali v leksikologinjo. In ker prva zaposlitev, kot prva ljubezen, praviloma trajno zaznamuje človeka, je svoje leksikološko znanje na seminarjih prenašala na današnje generacije študentov, slovenistov in slavistov. Bila je soavtorica in sourednica prvih treh knjig *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (1970, 1975, 1979) in višja strokovna sodelavka v leksikološki sekciji. Posledica natančnega potrpežljivega slovarskega dela in vzporednega študija je magistrsko delo *Pomen pridevniške besede in njena skladdenjska zveza* (1977). Pomenska sistematizacija pridevniških besed z njihovimi podstavami,

ki odkrivajo pomenska razmerja, potrebna za razvrstitev v levem prilastku, je našla svoje mesto v *Novi slovenski skladnji* (1982) in v delno predelani slovnici Jožeta Toporišiča (1984).

Želja po pedagoškem delu jo je konec sedemdesetih let pripeljala na katedro za slovenski knjižni jezik in stilistiko na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Zlasti delovna intenzivnost in dosledna strokovnost sta ji posledično omogočali izoblikovanje samostojnih strokovnih stališč ob takratnih slovenističnih avtoritetah, kot sta bila Breda Pogorelec in Jože Toporišič. V razvoj slovenskega skladenjskega besedotvorja se je intenzivno vključila z utemeljitvijo slovenskega skladenjskega besedotvorja – uvedla in definirala je pojem besedotvorne skladnje, ki jo kot enota določa skladenjska podstava. Svoj prispevek k slovenski besedotvorni teoriji je potrdila in obranila z doktorsko disertacijo *Zloženske v slovenskem knjižnem jeziku* leta 1983. Predelano in problemsko razširjeno delo je leta 1988 izšlo v knjigi *Slovensko skladenjsko besedotvorje ob primerih zloženk* (SSB) in v začetku devetdesetih svojo znanstveno trajnost še utrjevalo v polemičnih nadaljevanjih o slovenski besedotvorni teoriji s profesorjem Jožetom Toporišičem. V smislu, da je kritika v bistvu spodbuda in znak, da te opazijo, je nadaljevala svoje delo. Tudi v njem, čeprav je strokovno, se tu in tam opazi navezanost na domači kraj – kako si sicer razlagati, da npr. zgledu *Zemlja – zemeljski* sledi kar *Pivka – piv-(š)ki* (SSB) ali pa pripombe »beseda je uporabljena na Pivškem«. Lahko bi rekli, da njen pester opus samo potrjuje njeno večkrat izrečeno stališče, da »jezikoslovje, odrezano od jezikovne ustvarjalnosti, ne more biti verodostojna veda. V enaki meri tudi literarna veda brez jezikovnih razčlenitev ne more ohraniti ustvarjalne celovitosti«.

Podiplomsko praško obdobje jo je s prakticiranjem češčine zaneslo v prevajalstvo s prevodi Jana Grossmana, Ludovika Aškenazyja, Bohumila Hrabala, Františka Benharta, Ivana Vyskočila, Milana Kundere idr., objavljenih v *Problemih, Naših razgledih, Sodobnosti* in pri Mladinski knjigi. Pogosti pa so bili že bolj leksikografsko in leksikološko naravnani prispevki kot Razmišljanje o činitelju, faktorju, dejavniku, Zunaj in izven, Kdaj upravičiti in kdaj opravičiti, o razlikah med pokazateljem, pokazovalcem, kazalnikom in kazalcem, o žarkih alfa in o alfa žarkih (vse je izšlo v *Gospodarskem vestniku* leta 1968) ipd. Njene nekdanje inštitutske kolegice še danes povejo, kako so po njeni zaslugi bile opozorjene na zmrznjene in zamrznjene izdelke v trgovinah (Zmrzniti ali zamrzniti, *JiS* 1973/74). Ne moremo mimo nekaterih jezikovnozvrstnih in jezikovnostilnih prispevkov kot Oris dveh osnovnih pojavnih oblik sistema knjižnega jezika (1971/72) in Kategorizacija in stilna opredelitev ozko knjižne leksike (1972), ki so nanovo pridobljene slavistične smernice (spoznanja A. Jedličke, M. Šalingové in J. Zime) skušali uveljaviti tudi na slovenskem gradivu.

Kot že rečeno, je bila v osemdesetih osrednja tema njenega znanstvenega delovanja skladenjsko besedotvorje, s katerim je pojasnjevala tudi probleme in razvojne zmožnosti slovenskega strokovnega izrazja (*Slovenski jezik v znanosti*, 1985, 1989, 1996). Dokazuje tudi, da ji večinoma strukturalni vidik omogoča nova in nova aktualna branja zgodovinske jezikoslovne zapuščine, npr. Neglagolske tvorjenke v Trubarjevi Cerkovni ordningi (1986), Zgradba tvorjenk v Brižinskih spomenikih (1989), Besedotvorna tipologija »novoslovenskega« gradiva pri Miklošiču (1992). S spoštovanjem do zgodovinske jezikoslovne zapuščine, zlasti še tiste prezrte, je s članki in razpravami strokovno in človeško oživila portret prvega slovenskega strukturalističnega jezikoslovca Radivoja Fraciscusa Mikuša in tako po dolgih letih vsem nam približala tega med Slovenci kar pozabljenega jezikoslovca. Tudi nekatere jezikoslovne ocene, kot je tista o *Novi slovenski skladnji* J. Toporišiča (*SR* 1984), prinašajo poleg obravnave posameznih jezikovnih pojavov tudi dragocen večravninski pregled sodobne jezikoslovne problematike, v tem primeru recimo konkretne predloge za novo funkcijskoskladenjsko delitev besednih vrst.

V devetdesetih so v ospredje njenega zanimanja spet intenzivneje stopili leksikalno pomenoslovje, jezikovnosistemska stilistika in sociolingvistična vprašanja.

Obravnava še vedno ne povsem pomenskoskladenjsko dorečeno in zato problemsko vprašanje določnosti v Določnost kot besedilna prvina v slovničnem opisu slovenskega jezika (1996). Članka Razmerja med leksemi in homonimija (1997) in Čas in prostor, ujeta v slovenski slovar 20. stoletja (SJLK 1999) sta sistemsko uredila pomenoslovno izrazje in hkrati že napovedala profesoričino monografijo *Slovensko leksikalno pomenoslovje*. S prvotnostjo prostorskiosti in iz nje izhajajočimi razmerji se ukvarja pri pomenskoskladenjskih in pretvorbenih povezavah med glagoloma biti in imeti v razpravi Pomenski preplet glagolov imeti in biti – njuna jezikovnosistemska stilistika (SR 1998).

Tudi prvi dve desetletji po letu 2000 sta bili za Ado Vidovič Muha zelo tvorni. Izšlo je *Slovensko leksikalno pomenoslovje: Govorica slovarja* (2000) kot teoretično-metodološki rezultat njenega petnajstletnega redakcijskega dela pri Slovarju slovenskega knjižnega jezika in prenašanja slovaropisnega znanja tudi v seminarje za študente. Sledilo je prenovljeno in razširjeno *Slovensko skladdenjsko besedotvorje* (2011) in nato zlasti družbeno angažirana jezikoslovna monografija *Moč in nemoč knjižnega jezika* (2013), in nato spet vrnitev v čisto jezikoslovje z monografijo *Iz zgodovine slovenskega besedotvorja* (2019).

Vsaj iz zadnjega desetletja velja izpostaviti še nekaj bolj temeljnih razprav, mimo katerih se v nadaljnjih raziskavah ne bo moglo: Prostor v leksikalno-morfološkem segmentu jezika (antropocentrični vidik) (2014), Propozicija v funkcijski strukturi stavčne povedi: vprašanje besednih vrst (poudarek na povedkovniku in členku) (2015), Spol – jezikovni sistem in ideologija (2019).

Za razvoj slovenističnega jezikoslovja so pomembne tudi njene ugotovitve in zahteve, objavljene v *Delu, Večeru in Razgledih*. Ugotavlja, da je dandanes za verodostojnost in aktualnost tako temeljnih kot aplikativnih slovenističnih jezikoslovnih raziskav nujna časovno podprta računalniška zbirka besedil, raziskovalno in pedagoško jedro pa je potrebno nadgrajevati v smislu, da mora slovenski znanstveni oz. strokovni jezik postati sestavina študijskega programa vseh fakultet slovenskih univerz. Vzporedno, zlasti z jezikovnokulturnega vidika, se mora še naprej razvijati stalno jezikovno svetovanje, še naprej je potrebno razvijati tudi programe za slovenščino kot drugi/tuji jezik.

Strokovno delo zaslužne profesorice Ade Vidovič Muha je bilo vezano tudi na različna uredništva in pomembne strokovne funkcije. Poleg souredništva pri prvih treh knjigah *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* je uredila zbornik *Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture* (1986), bila urednica dveh zbornikov prispevkov s simpozijev *Slovenski jezik v znanosti 1, 2* (1986, 1989), sourednica mednarodnega simpozija *Obdobje baroka v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi* (1987), sourednica študijskih programov *Slovenski jezik s književnostjo* za študijski leti 1991/92 in 1993/94. Kot nacionalna koordinatorica mednarodnega raziskovalnega projekta *Sodobne spremembe v slovanskih jezikih 1945–1995* je uredila zbornika *Jezik in čas* (1996) in *Slovenski jezik* (Opole 1998). Sodelovala je na mnogih posvetovanjih, kongresih in simpozijih doma in v tujini. Desetletje je tedensko predavala tudi na Pedagoški fakulteti v Mariboru. Predavala je na univerzah v Tübingenu, Bratislavi, Gradcu, Celovcu, in bila v letih 1996/97 in 1997/98 gostujoča profesorica na Karlovi univerzi v Pragi, pozneje, po letu 2000, še na univerzah v Buenos Airesu, Tübingenu, Trstu, Vidmu itd.

Ada Vidovič Muha je bila v letih 1990–92 tudi predstojnica Oddelka za slovanske jezike in književnosti, od leta 1996 je bila predstojnica katedre za slovenski knjižni jezik in stilistiko,

od leta 1999 pa predstojnica Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik; in ko je bil leta 2002 ustanovljen Oddelek za slovenistiko, je bila njegova prva predstojnica.

Leta 2010 so ji podelili naziv častne članice Slavističnega društva Slovenije in naslednje leto 2011 še naziv zaslužne profesorice Univerze v Ljubljani.

Danes nadaljuje svoje aktivno jezikoslovno delo tudi kot odgovorna urednica za jezikoslovje pri *Slavistični reviji*.

Še zlasti skozi zadnja tri desetletja ostaja zelo aktualen njen kredo, da je pri obravnavi vlog slovenskega jezika v raziskovalni interes potrebno enakovredno zajeti celotni slovenski prostor z vsemi avtohtonimi slovenskimi manjšinami – tu pa se računa na konkretno podporo odgovornih državnih institucij, saj »slovenisti jezikoslovci pač ne moremo prevzemati odgovornosti za stanje, ko bodo slovenščino čez dvajset ali trideset let raziskovali ameriški in francoski jezikoslovci kot izjemno zanimiv jezik z mnogimi staroslovanskimi relikti, ki se po nekaterih odročnih krajih celo še govori«. In lahko ji pritrdimo, da je bistveni problem slovenščine danes verjetno res v tem, da »mnogi ne znajo ali celo nočejo biti v svojem jeziku«, in »Kam? Koliko jih je, ki so res lahko svobodni zunaj njega?«

Profesorici, mentorici in kolegici želimo še nadaljnjega življenjskega in ustvarjalnega elana!

Andreja Žele
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani,
ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
andreja.zele@ff.uni-lj.si